

Сумська вулиця міста Харкова

Цікаві події	Посилання
Обличчям будь-якого міста – чи то величезного мегаполіса, чи невеликого райцентру – є його центральна вулиця. У Харкові такою є Сумська, «вік» якої налічує понад три сотні років. Але аж до кінця XVIII століття це була невелика вуличка з бідною забудовою, що починалась від нинішньої площі Свободи і закінчувалась Театральною площею. Свою назву вулиця отримала через дорогу на Суми, яка проходила тут у XVII столітті. Сьогодні довжина Сумської становить кілька кілометрів, а от у XVIII столітті її маршрут обмежувався сучасною Театральною площею, а далі починався земляний вал, який захищав місто. Саме цей вал довгий час стримував розбудову Харкова в північному напрямку. Подейкують, що до кінця XVIII століття вулиця була зовсім кривою, будинки розташовувалися хаотично, що не сподобалося тодішньому губернаторові Кокошкіну, який наказав жандармам провести вздовж вулиці пряму лінію та знести все, що опиниться за її межами. У XIX столітті межі вулиці розширили - на місці природного лісу по Сумській (територія сучасного Саду Шевченка) заклали університетський сад та розпочали будівництво великого кадетського корпусу. Щоправда сам корпус у Харкові так і не відкрили, а будівлю передали Інституту благородних дівчат. До наших часів він не зберігся.	https://harkiv.novyny.live/istoriia-kharkova-kak-zastrivali-ulitsu-sumskuiu-32691.html https://kh.depo.ua/ukr/kh/grigoriy-kvitka-viddav-institutu-shlyahetnih-divchat-sviy-19082015202000
Від маленької вулички до "серця" міста Названа Сумською ще понад триста років тому вулиця і досі носить цю назву. Єдиним історичним проміжком, коли їй змінювали «ім'я» за такий тривалий час існування, був 1924-1941 роки. Тоді вулиця називалася іменем Карла Лібкнехта. Але фактично це було лише за документами. Серед харків'ян ці зміни не прижилися. І хоча в Суми давно їздили іншою дорогою, вони так і продовжували називати її по-старому. Тому вулиці повернули її первісну назву. До вулиці Сумської примикають два головні парки міста – парк Горького та сад Шевченко, найбільший в Україні лісопарк та одна з найбільших європейських	http://4ua.co.ua/moscow/vb3bd68b4c43b89421306d37_0.html

майданів – Майдан Свободи. Його територія займає 12 га, і за площею цей майдан є шостим в Європі та дванадцятим у світі. Не всі знають, що на місці, де сьогодні з 16-метрової висоти грізно дивиться на місто з-під кустих брів Тарас Григорович Шевченко, у 1907-1934 роках стояв пам'ятник засновнику Харківського університету Василю Каразіну. Його кілька разів встановлювали в різних місцях. Сьогодні він знаходиться біля входу у своє дітище – Харківський національний університет, що носить його ім'я.

Початок розквіту Сумської припадає на **XIX століття**. Саме тоді тут вирішили зводити шикарні мастки, багато з яких збереглися до сьогодні і відносяться до пам'яток архітектури. Вулиця була **вимощена каменем**, почала освітлюватися масляними ліхтарями, стала дуже жвавою.

На Сумській з'явилися пансіони, промислові заклади, величезні магазини. Її почали позиціонувати як одну із центральних міських вулиць. **1883 року** по вулиці **почався рух конки**.

З 1849 року місто почало продаж ділянок під забудову на території, розташованій на північ від Ветеринарного провулка (нинішньої вулиці Свободи). У цьому районі стали **поселятися представники інтелігенції, духовенства, юристи, лікарі, журналісти, діячі мистецтв**. Забудова розвивалася з правого боку Сумської, оскільки землі ліворуч належали Харківському університету. **Остаточне планування району було оформлене в 1895 році, коли було розроблено та затверджено план міста Харкова.**

<https://harkiv.novyny.live/istoriia-kharkova-kak-zastravali-ulitsu-sumskuiu-32691.html>

Видатні харків'яни вулиці Сумській

[HTTP://SCHOOL71.EDU.KH.UA/BBL_OTEKA/RIDNIJ_HARKIV/VIDATNI_HARKIVYANI/](http://school71.edu.kh.ua/bbl_oteka/ridnij_harkiv/vidatni_harkiviani/)

У різні роки на Сумській **жили та працювали відомі в країні та за її межами люди** – лікарі Леонард Гіршман, Ганна Авдакова, Олександр та Захар Геймановичі, театральні режисери Микола Синельников та Лесь Курбас, актори Наталія Ужвій, Михайло Щепкін, Леонід Биков та багато інших знаменитих харків'ян, імена яких назавжди вписані в літопис міста.

<https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>

Лисенко М.В. На харківській сцені вперше показано багато творів М.Лисенка, тут вперше була поставлена найвідоміша опера композитора "Тарас Бульба". М. Лисенко на сайті «Пісні України» Лисенко вступив на природничий факультет Харківського університету.	HTTP://SCHOOL71.EDU.KH.UA/BBL_OTEKA/RIDNIJ_HARKIV/VIDATNI_HARKIVYANI/
Мечніков Ілля Ілліч Народився у с. Іванівка Харківської губернії. Навчався у 2-й Харківській гімназії та на відділенні природничих наук Харківського університету (закінчив 1864 року). Ілля Мечников одним із перших розкрив таємниці захисних сил людського організму і створив фагоцитарну теорію імунітету, за що і був удостоєний 1908 року Нобелівської премії.	
Шульженко К.І. Народилася у Харкові 24 березня 1906 року У 1923 році стає артисткою Харківського драматичного театру. У 1928 році — співочий дебют . В 1936 році були зроблені перші грамофонні записи Клавдії Шульженко.	
Биков Л.Ф. Леонід Биков - випускник Харківського театрального інституту (1951). До 1960 р. – актор Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Шевченка. Завдяки фільму "В бой идут одни старики" Леонід Биков став найвідомішим кінематографічним образом українського воїна Другої світової. В рамках проекту "Гордість Харкова" нашого видатного земляка у виді величезного граффіті зобразили на стіні одного з будинків на Сумській - в самому центрі міста.	
Гіршман Леонард Леопольдович - український професор медицини, очної хірург XIX - початку XX століття, засновник Очної клініки Харківського університету. Жив і працював на вулиці Сумській.	https://readniy-kraj.blogspot.com/2017/10/25.html

	
Шевельов Юрій, історик української літератури, славіст -мовознавець і літературний критик.	https://nakypilo.ua/teksty/istoriia/piatyi-kharkiv-yuriia-shevelova-ukrainske-misto-bez-piatoi-kolony/
Леся Курбас, театр «Березіль» З осені 1926 року найповажніший тогочасний український театр «Березіль» під керівництвом Леся Курбаса працює в столичному Харкові. Курбас приналежить до свого театру інтелектуалів, естетів і лівих радикалів, створює потужне мистецьке середовище, але публіка не завжди приймає його спектаклі.	https://openkurbas.org/pro-lesya-kurbasa
Григор'єв Сергій Вікторович — знаменитий український та американський архітектор. В 1927 році він закінчив архітектурний факультет Харківського художнього інституту. За проектами Григор'єва у Харкові збудовано низку будівель: житловий будинок на вул. Сумській 110.	https://slk.kharkov.ua/vidomii-arhitektor-z-harkova-sho-zabydovuvav-vylicu-symsky-proslavivsia-y-ssha-gh/
Культурний коридор епох	

1822 року на місці старого лісу було розбито Університетський сад, який сьогодні відомий як сад імені Т.Г. Шевченка. **Цвинтар**, що тривалий час був притулком для маргіналів і злочинців, знесли. На його місці розташувалися торгові ряди. Сьогодні сквер біля "Дзеркального струменю" - це тиха та затишна місцина, а у XVIII столітті тут було міське кладовище. Воно розташовувалося одразу за земляним валом і довгий час вважалося головним цвинтарем Харкова. З часом кладовище почало наводити жах на мешканців міста: склепи й каплиці занепадали та ставали прихистком для безхатьків та грабіжників. Тож у 1792 році кладовище закрили, а в середині XIX століття - знесли. На звільненому місці поруч із цвинтарною Мироносицькою церквою утворилася площа, на якій розташовувалися фабрика тканини, лазарет та парафіяльне училище. Пізніше площу "окупували" міські торговці хлібом, тому її стали називати Хлібною. За часів радянської влади церкву знесли, на її місці з'явилося тролейбусне депо. Потім - місцевий сквер з фонтаном "Дзеркальний струмінь" та Алеєю піонерів-героїв за ним. Нині на місці останньої впили нову Мироносицьку церкву.

Втім, це не всі цікавинки скверу. На початку 1930-х на його місці хотіли побудувати величезний культурний комплекс в дусі радянського гігантизму тих часів - з театром, кінотеатром і так далі. І навіть почали реалізовувати той проект. Щоправда, побудувати вдалося тільки один корпус - він виходить фасадом на вул. Мироносицьку. За планом, там мали бути чи то службові приміщення, чи то житло для робітників центру. Але потім столицю радянської України перенесли у Київ, фінансування проекту урізали, а театр-гігант - ХАТОБ - за десятки років виник через дорогу, на протилежному боці вулиці.

Мироносицька церква **Церква Жон-мироносиць** 1783 р. одноверхова.
Зруйнована [Таранушенко С.А. Пам'ятки архітектури Слобожанщини 17 – 18 ст. – Питання історії архітектури і будівельної техніки України”, К., 1959 р.]

Церква Воздвиження на цвинтарі. Звалась також церквою Жон-мироносиць. Знаходилась на вул.Сумській між вул.Скрипника і Раднаркомівською. Нині на цьому місці – парк Перемоги і фонтан “Дзеркальна струя”.

<https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>

Матеріали підготовлені за книгою
Лейбфреда А.Ю., Полякова Ю.Ю.
"Харків від фортеці до столиці"

У 1845-1850 роках було збудовано Хрестовоздвиженську цвинтарну церкву, яка називалася також церквою Жін Мироносиць, на місці якої тепер розташований сквер Перемоги на Сумській вулиці – не зберіглася.

Зараз на місці церкви – сквер та новий храм, який у кілька разів за розмірами перевершує церкву кінця XVIII століття.

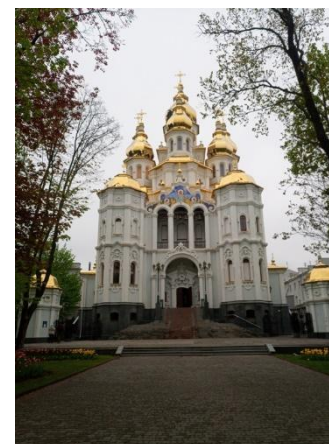
Нова святиня також присвячена **Жонам-Мироносицям** – семи святим: Марії Магдалині, Марії Клеоповій (Якововій), Саломії, Іоанні, Марфі, Марії та Сусанні. Храм Жінок-Мироносиць був відкритий 23 серпня 2015 року і знаходиться за адресою – вул. Чернишевська, 17/Сумська, 30.

Також поряд з храмом є вулиця Жон-Мироносиць.

У мирний час кожен охочий міг більше дізнатися про храм на екскурсії «Харків – мости релігій» (подробиці в новині GX).

До речі, святі покровительки вберегли храм навіть після ракетного удару по будівлям СБУ, Нацполіції та корпусу ХНУ ім. Каразіна в **березні 2022 року**.

Лише пошкоджені маківки храму нагадують про той жахливий день.

<https://gx.net.ua/9-chervnya-v-istoriii-harkova-zyavilasya-nova-cerkva-foto-video/>

З одного боку Сумської (на місці сьогоденного скверу Перемоги) знаходилася Мироносицька церква, за якою до 1804 року був **міський**

Сумська 25

цвинтар, з іншого – розташовувався пустир із вишневим садом. Територія за валом була вкрита лісом.

Розповідаючи про Сумську, не можна не сказати про «Дзеркальний струмінь», що став одним із головних символів Харкова. Дзеркальний, або, як його ще називають, Скляний струмінь є комплексом з фонтану і альтанки. Багато хто і не здогадується, що трохи більше семи десятків років тому (до **1947** року) на цьому місці знаходилося тролейбусне депо. А ще раніше, на початку XIX століття, тут був старий цвинтар.

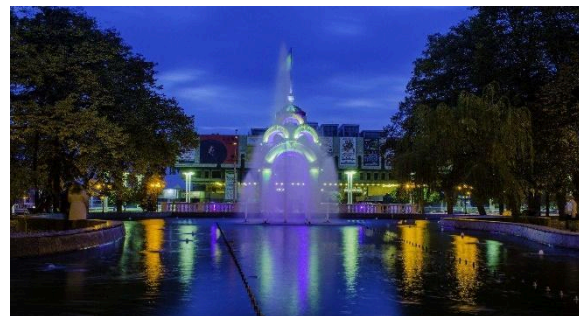
Прекрасний сквер Перемоги з басейном та фонтаном «Скляний струмінь» було створено у рамках післявоєнної реконструкції Харкова.

Водне дзеркало, гарне озеленення та архітектура малих форм надавали цьому місцю гарного вигляду. Вже того часу Скляний струмінь став улюбленим місцем відпочинку мешканців нашого міста.

Потрапив до списку найкращих будівель.

У 2007 році під керівництвом влади Харкова проводилася реконструкція цього місця, були додані нові фонтани та вечірнє підсвічування.

<https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>

Питання про спорудження у Харкові грандіозного **“Театру масової музичної дії із залом на 4000 місць”** виникло на початку 30-х років на гребені розквіту міста як столиці. Але коли столицю перевели до Києва, розпочаті роботи з проектування та будівництва поступово завмерли. На ділянці Сумською вулицею, де велися ці роботи, перед війною тимчасово розмістили тролейбусне депо, а після війни розбили сквер із “Дзеркальним струменем”.

Сумська 25

https://www.pslava.info/XarkivM_SumskaVul_OpernyjTeatr25_145982.html

Найбільш пристойним будинком вважався корпус з торговими лавками, збудований з каменю в 1790-ті роки.	https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczi-sumskoyi-u-harkovi
Навпроти Мироносицького цвинтаря звели сараї цегельного заводу. Для виробництва цегли глину вибирали тут же, що спричинило появу глибоких ям. У них люди викидали гній та різного роду сміття.	https://kharkov-future.com.ua/uk/articles-sumska-istoriya-golovnoyi-vulyczi-u-misti-harkiv
Збудована була ця старовинна споруда, адреса якої Сумська 5, 1913 року за проектом Артемія Горохова. Вона привертає увагу оригінальним фігурним дахом та прикрашеними химерно вигнутими карнизами і естетичною ліпниною вікнами. Початково відповідна шестиповерхова будівля належала знаменитому харківському підприємцю – Дмитру Харитонову. Відомо, що цей місцевий магнат був небайдужим до кіномистецтва. Саме він фінансував зйомки перших українських фільмів. Завдяки коштам даного купця-мецената в Харкові з 1909 по 1912 рік було знято близько 40% вітчизняних кінострічок. А в цій будівлі, що того часу була кінотеатром з пафосною назвою «Ампір», демонструвалися здебільшого фільми французьких кінематографістів. Після приходу радянської влади споруда колишнього дохідного дому підприємця залишилася кінотеатром, який був перейменований в дусі комуністичної пропаганди на «1-й Комсомольський». Функціонував цей кінозаклад до 2006 року. 2003 року на фасаді будинку була відкрита меморіальна дошка. Наразі в цій споруді знаходиться ресторація «Харитонов».	Сумська 5 https://harkiv.novyny.live/kak-vygliadeli-pervye-kinoteatry-v-kharkove-i-kakie-i-z-nikh-sokhranilis-v-2021-om-godu-23792.html

озеленення, до речі, у роки післявоєнної реконструкції Харкова приділялася велика увага.

Величезний термометр, діючий і знайомий кожному харків'янину, височіє на самому початку вулиці, за адресою **Сумська, 1**.

З точки зору архітектури представляє інтерес сама будівля, на якій можна побачити цей градусник. Дана споруда, що демонструє елегантний стиль модерн з елементами класицизму, має досить поважний вік – 2010-го виповнилося сто років від дня завершення її будівництва.

Авторами відповідного проекту стали архітектори з Петербургу – Альфред Шпігель та Оскар Мунц. Скульптурну композицію у вигляді жіночої та чоловічої фігур, що вишукано прикрашає фасад, створив також відомий петербурзький зодчий – Василь Кузнецов.

У **1926 році** споруду надбудували – вона стала вищою. За часів радянської влади в ній розміщались різні установи, від Наркомату фінансів до науково-дослідних інститутів.

Сумська 1

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>

Градусник, який вважається одним із найпопулярніших у місті орієнтиром для зустрічей та романтичних побачень, з'явився вперше на цій споруді 1976 року. Відповідний пристрій, розроблений місцевим фахівцем Юрієм Івановим, отримав понад 20-метрову висоту.

На початку 1990-х термометр демонтували, а в 1995 році він був відновлений. Декором оновленого градусника став герб міста Харків, а знизу його конструкція доповнилася кварцовим годинником. Темної пори доби пристрій світився, завдяки обладнанню температурного стовпчика 100-ваттними лампочками.

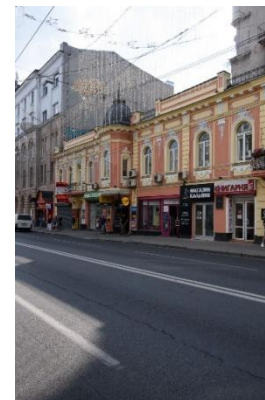
Пізніше таке підсвічування, що погано проглядалося на сонці, було вдосконалене – його замінили світлодіодними елементами.

Будинок Карла Клеккера. Вулиця Сумська 3 (німця)

Двоповерховий особняк на вулиці Сумській, що вирізняється легкістю, витонченістю та вишуканим стилем, незадовго до Першої світової війни належав підданому Німеччини Карлу Клеккеру. Клеккер до початку війни прожив у Харкові понад 20 років, відкрив тут цікаві популярні ресторації. Він облаштував ресторан «Циммерман» на вулиці Сумській, 11, а в будинку на Сумській, 3 збирався відкрити заклад під назвою «Ведмідь». Клеккер подав прохання про прийняття його в російське підданство, проте це не допомогло: прохання відхилили, Клеккера заарештували та відправили з іншими співвітчизниками, чоловіками призовного віку, на Схід. В особняку розмістилося «Харківське відділення Російського для зовнішньої торгівлі банку». У роки радянської влади тут були облаштовані фотографія, ресторан, перукарня. Зараз — магазини, агенції, установи, книжковий магазин «Книгарня Є».

Сумська 3

<https://nakypilo.ua/teksty/istoriia/budivli-ta-sporudy-kharkova-do-yakych-dotych-ni-nimtsi/>

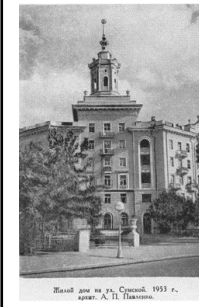

Практично навпроти **центрального входу до Центрального парку** за адресою: вул. Сумська, 128 гордо підноситься **житловий будинок зі шпилем**. Дуже шкода, що багато хто не звертає на нього уваги під час екскурсій. Адже творіння архітекторів Павлинка та Єрмілова, побудоване 1953 року, теж потрапило **до списку найкращих**. Сучасники писали, що будинок відрізняється оригінальністю задуму і дуже добре пов'язаний із парком. Кутова

Сумська 128

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>

частина зі шпилем вдало оформляла в'їзд до Харкова. Квартири ж у будинку відрізнялися зручністю та впорядкованістю.

Так вийшло, що у **50-х роках** минулого століття дві будівлі на самому початку вулиці Сумської обвалилися. На їх місці за проектом архітектора Я. А. Бліндера було споруджено новий житловий будинок, якому вдалося максимально вдало та органічно вписатися в навколишню забудову та отримати позитивну оцінку громадськості міста. Мабуть, тому будівля на Сумській, 7/9 і потрапила до **списку найкращих будівель**.

Сумській, 7/9

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>

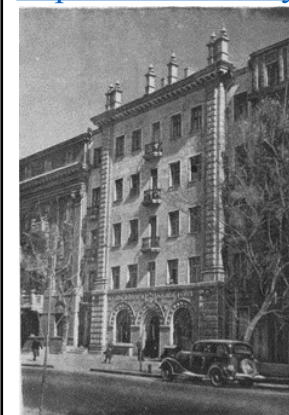

Цікавий житловий будинок за адресою Сумська, 114. Будівлю було зведено у 1950 році за проектом архітектора В. П. Костенка. При її будівництві, виявляється, **вперше в Харкові було застосовано керамічні блоки для облицювання фасаду**.

Безумовно, більшість об'єктів, які потрапили до документа «**Коротка характеристика найкращих будівель та споруд міста Харкова періоду 1917—1953 років**», — це споруди післявоєнного періоду. Це був час, коли місто після двох окупацій та звільнення наприкінці серпня 1943 року, попри розруху, воскресало з руїн. Найчастіше, проходячи зараз вулицями Сумською чи Мироносицькою, повз будинки радянського періоду, ми (зокрема і я) не завжди звертаємо на них увагу. Сірі, пересічні, безликі, їх важко порівняти з особняками дореволюційними. Тому головний підсумок прочитання «списку двадцяти найкращих» полягає саме в тому, що він дає нам чудову можливість зовсім по-іншому побачити та зрозуміти цінність цих будівель як для історії міста, так і для самих себе.

Сумська, 114

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>

Вулиця Сумська на ділянці від майдану Свободи до перехрестя з вулицею Миколи Хвильового є безперервним архітектурним ансамблем різних стилів – від неоренесансу XIX століття до конструктивізму 1930-х, а будинок за номером 43 – взагалі є **родзинкою цього місця**.

Земельна ділянка № 43 по вулиці Сумській наприкінці XIX сторіччя належала Харківському університету. В 1900-му її власником уже був Сергій Сергійович Савич. Найімовірніше, він належав до відомого дворянського роду Савичів з Полтави. До речі, засновником цього роду вважається генеральний писар (а згодом генеральний суддя) за часів гетьманства Івана Мазепи Сава Прокопович. У 1901 році, згідно із замовленням Сергія Савича, інженер Михайло Ройтенберг проектує та керує будівництвом на ділянці двоповерхового кам'яного особняка, який нагадує античний храм: з колонами, мальовничою входною групою та декоративними елементами.

Архітектурний стиль будинку можна характеризувати як еkleктика, тобто поєднання різнорідних стильових елементів (модерн, класицизм, бароко, ренесанс тощо). Дійсно, рустований по всій висоті будинок з двома великими різалітами та колонадою щедро прикрашений пілястрами, фігурними сандриками (надвіконням), статуями та ліпниною. Все це завершують трикутні фронти з маскаронами і невеличкими баштами з циркульним склепінням. У першій половині 90-х років минулого століття будинок на Сумській, 43 був **переданий Народному руху України** та іншим проукраїнським силам і по суті став **центром боротьби за розвиток національної ідеї у Харкові**.

Останніми роками в житловій будівлі розташувалося відділення одного з банків, а харків'яни до повномасштабного вторгнення називали його «**шоколадним будиночком**», адже там розміщалася відома кав'ярня, де можна було поласувати смачним шоколадом.

З 1980 року будинок на Сумській, 43 є пам'яткою архітектури місцевого значення за номером 412.

У ніч на **31 грудня 2024 р.** в будівлю влучив ворожий «Шахед».

Сумська 43

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>

https://www.slk.kh.ua/news/khronograf/obstril-sumskoi-rosiani-zrujnuvali-kolisin-centr-ukrainskih-patriotiv-harkova.html#google_vignette

Будівля **Харківської губернської земської управи** на розі Сумської та Ветеринарної (Іванова/Свободи) вул. Побудовано воно було у стилі неоренесансу у **1897-1899** роках. за проектом одеського архітектора А.Б. Мінкуса, а 1914 року за проектом харківського університетського архітектора В.В. Величко було прибудовано ще один корпус із північного боку. Рівно на цьому місці зараз облрада; будівля була частково використана для будівництва **Обкому КПРС у 1930**, і майже повністю зруйнована згодом у війну.

Харківська губернія 1918 року. Центральна Рада під час підписання мирного договору з Німецької імперією, поширилася німецька окупація. Цікаво, що саме у харківській друкарні "Південна експедиція" у ті короткі 20 днів, коли Харків уже був зайнятий німецькими військами, але влада Центральної Ради ще не змінилася владою гетьмана Скоропадського, було видано "**Мапу української народної республіки**". Слід зазначити, що кордони на цій карті, очевидно, досить умовні, і, що стосується Харківської губернії, насправді визначалися не картами чи договорами, а територіями просування німецьких військ. Приєднані до Харківської губернії території на карті технічно ще не включені до її складу, але й не мають своїх губернських центрів.

Проте це початок великого та цікавого шляху трансформації території Харківської губернії в Харківську область, яка не відбулася одномоментно, а тривала аж до самого 1939 року, коли утворена сімома роками раніше, Харківська область набула сучасних кордонів.

Фото - з ювілейного видання:
"Міністерство внутрішніх справ.
1802-1902. Історичний нарис".

Проте статус центру міста Сумська набула після того, як у **1899** році на ній було зведено будівлю губернської земської управи. Нині на її місці знаходиться **обласна державна адміністрація**.

На місці зруйнованої німецькими окупантами **будівлі ЦКПБ(б)У** (раніше там знаходилася будівля Харківської земської управи) біля повоєнної години почали зводити будівлю для обкому комуністичної партії України (зараз це Харківська обласна адміністрація).

Авторами проекту нової споруди були **архітектори Оріхів та Костенко**. Хоча на момент написання «Короткої характеристики найкращих будівель і споруд міста Харкова періоду 1917—1953 років» споруда ще не була завершена, вона все ж таки потрапила до цього списку. Головний фасад будівлі, що виходить на Сумську вулицю, створений у великих монументальних формах і має колони великого розміру. Вказувалося, що «капітелі та декор мали елементи національної архітектури». Але однією з головних цінностей будинку було те, що вона замикала перспективу з боку нинішньої площі Свободи, стаючи невід'ємною частиною її ансамблю.

Реконструкція будівлі міськради, побудованої ще у довоєнні роки, розпочалася **1947** року. Проте творіння архітектора В. Костенка було вже не реконструкцією, а швидше новою будівлею, і до моменту свого завершення набуло такої характеристики: «перебуваючи в центральній частині міста, серед великих будівель старої забудови, будівля міськради вигідно виділяється як своїм висотним силуетом із вежею, так та своїми оригінальними формами, вирішеними в мотивах української народної архітектури.

Побудова є зразком радянської архітектури того часу. З початку незалежності України тут розташовується Харківська обласна державна адміністрація.

2014-го під час подій **Євромайдану** будівля горіла, але пошкоджена не була.

Будівля **Харківської обласної адміністрації** була побудована в **1955 році**. Роботи виконувалися «стаханівськими» темпами. Як і всі адміністративні будівлі в Радянському Союзі, ця споруда передає своїм зовнішнім виглядом

Сумській, 25/27.

силу і міць країни. За таким же проектом побудований і готель «Харків». Головний будівельний матеріал – біла цегла. Світлі тони будинку надають йому легкості. Фасад 6-поверхової будівлі прикрашають колони. За рахунок такого рішення будинок здається ще вищим. Монументальна будівля увінчана гербом Харкова. А на вході вас зустрінуть високі дубові двері. У будинку завжди розміщувалися органи влади. Спочатку тут засідали різні відділи Комуністичної партії. Тепер – обласна адміністрація. На площі біля будівлі проводяться мітинги і паради. У 2004 році недалеко від будівлі адміністрації встановили пам'ятник першому губернатору Харкова Е. Щербініну.

https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/76344_zdanie-harkovskoy-oblastnoy-administracii.htm

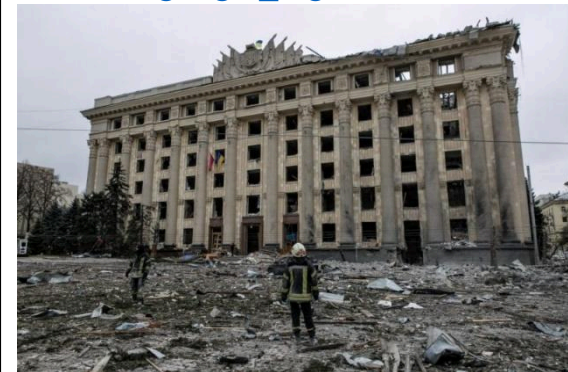
Ворог намагається знищити Харків. Починаючи з першого дня війни, кожен день та кожну ніч руйнуються житлові будинки, школи, дитсадки, лікарні, торговельні центри. А у перший день весни ворог поцілив у саме серце Харкова – у площу Свободи і, зокрема, у волонтерський намет перед ОДА «**Все для перемоги**», який стоїть у Харкові з **2014** року – з початку бойових дій на Донбасі. Також серйозно постраждала споруда, де розміщується обласна влада і яку в народі називають **Будинок рад**.

Східну частину головної площі Харкова – Свободи – замикає монументальна будівля світло-жовтого кольору, відома кожному харків'янину. Саме тут розмістилися обласна адміністрація та обласна рада.

На земельній ділянці на розі Ветеринарної та Сумської вулиць у 1875 році власник, колезький секретар Микола Семигановський, збудував кам'яну двоповерхову лавку за проектом архітектора Г. Стрижевського. У 1890-х роках Харківське Губернське земство купляє цю земельну ділянку за 34 000 рублів під забудову.

Було оголошено відкритий конкурс на проект будівлі Губернського земства. У конкурсі переміг проект молодого одеського архітектора Адольфа Мінкуса, випускника Одеського мистецького училища. На розі Сумської та Ветеринарної вулиць виросла ошатна будівля висотою у 2,5 поверхи в стилі неоренесансу, увінчана невеликим куполом. Будівлю прикрашали алегоричні постаті

https://www.slk.kh.ua/news/khronograf/znisena-krasa-istoria-budinku-rad-u-harkovi.html#google_vignette

«Землеробство» та «Промисловість» скульптора Йосипа Мормоне. Фасад оздоблювали одинадцять гербів повітів Харківської губернії. Вранці 1 березня 2022 року окупанти випустили дві ракети «Калібр» по Будинку рад та площі Свободи. Будівля зазнала важких руйнувань, у шестиповерховій споруді обрушилися перекриття між кількома поверхами.**(відбудові не підлягає-заявив мер міста Ігор Терехов)**

Місце знаходження цієї споруди з підкреслено ошатним виглядом та нестандартною архітектурою – вулиця Сумська, 15. Будівництво її було завершено в 1915 році, а авторами основи проекту стали студенти Петербурзької академії мистецтв – Бердніков та Редькін. Допрацьована була ця не позбавлена креативу розробка архітектором Миколою Верьовкіним. Спочатку в такій будівлі розташовувалося відділення компанії, що страхувала від пожеж. Називалася ця **організація «Саламандра»** і відповідну тварину обрала своїм символом. Як відомо, середньовічні легенди наділяли таку істоту здатністю жити у вогні. Кутову частину фасаду прикрашає композиція із зображеннями цих плазунів. Споруду вирізняє складна просторова композиція та популярний для того часу стиль неокласицизм. Інший її фасад виходить на паралельну вулицю Римарську. Будинок «Саламандра» цікавий не тільки шикарним оздобленням у вигляді алегоричних скульптур, але й нетипово високим для того часу рівнем благоустрою. **Він є однією з найперших споруд міста Харків, в якій із самого початку були обладнанні ліфти, сміттепроводи та внутрішні водостоки. Окрім страхової компанії, в цій споруді розташовувалося кілька дорогих фешенебельних квартир, в яких мешкали заможні містяни.** Після революції будівлю перетворили на Дім Трестів, розмістивши в ній різні народногосподарські установи. Відомо, що в її стінах працювало близько 1,5

Сумська 15

https://www.pslava.info/XarkivM_SumskaVul_BudSalamandra17,145971.html

<https://www.ukrainer.net/kharkiv-resydenicii/>

тисяч чиновників. Пізніше, коли побудували Держпром, службовці були туди переміщені, а в даному приміщенні влаштували комунальні квартири. 1980 року була проведена капітальна реставрація фасаду дому «Саламандра» – ця унікальна архітектурна пам'ятка конче її потребувала.

Маєток Миколи Авдакова та Олександри Красовської

Дата спорудження цієї будівлі, як випромінює дух старовини і розташована на вулиці Сумській, 61, – далекий 1874 рік.

Первісно будівля була зведена з одним поверхом та в стилі модерн. Із 1897 по 1916 рік вона була власністю **гірського інженера** та статського радника **Миколи Авдакова**. Проте строгий вигляд цього дому, очевидно, його володарю не особливо імпонував.

Тому в 1898 році Авдаков вирішити свій маєток перебудувати, надавши йому більш вишуканого, готичного стилю. Проект такої псевдоготики був створений видатним **архітектором Василем Кричевським**.

Нових перетворень будівля зазнала 1910 року – у неї з'явився другий поверх. Авторами відповідної надбудови були той же Василь Кричевський та Іліодор Загоскін.

Не зважаючи на солідний вік, цей дім-садиба добре зберігся до наших днів. Його родзинки – вишукана псевдо-колонада, що прикрашає фасад, та рельєфний декор у вигляді легкої ліпнини. Таке оздоблення надає будівлі своєрідну невагомість.

Після добудови другого поверху даний приватний маєток перетворився на спеціальну медичну установу. Він став **приватним відділенням для лікування туберкульозу** і мав відповідний статус більше, ніж сто років. Ініціатива відкриття такого **профільного медзакладу**, першого у Харківській губернії, належала **лікарю Алпатысьвій**.

Будинок Аладьїних

Ще один об'єкт унікальної старовинної архітектури міста зведений в нетиповому для столиці Слобожанщини еклектичному стилі, доповненому рисами модерну та класики.

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>
Сумській, 61

<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>
Сумська, 44

Знаходиться цей витончений дім за адресою вулиця Сумська, 44. Рік його забудови – 1912.

Автор проекту – зодчий Юлій Цауне, латвієць. Родзинкою дизайну даної будівлі є античні скульптури, що ефектно прикрашають її дах. Трьохчетвертні колони іонічного ордену об'єднують два верхніх поверхи, а найнижчий поверх відрізняється збільшеною, в порівнянні з іншими, висотою.

Різну висоту та видовжену форму мають і вікна споруди. Фасад симетрично декорований ліпниною.

За дорадянських часів на першому поверсі будинку працювала крамниця купця Аладьїна, а над цим магазином розташовувалася літня кав'ярня. Під карнизом була балюстрада.

Пізніше на першому поверсі відкрили гастроном, що став одним із найпопулярніших у місті. У наш час споруда використовується під кафетерій та банківське відділення.

Із 2015 року на її фасаді була встановлена меморіальна дошка на честь архітектора, що створив відповідний проект.

Палац одруження

Центральний Палац Одруження – не просто одна з фішок вулиці Сумської (будинок 61), а один із найкрасивіших особняків Харкова, що є візитівкою міста.

Зведена ця розкішна споруда була в 1913 році за проектом зодчого Андрій Горохова. Архітектурний стиль дому-палацу – еклектичний з яскравими елементами ампіру. Його оздоблення демонструє вишуканість та розкіш – домінантними елементами споруди є масивні колони, вазони, ліпнина. Обабіч входу не так давно були встановлені скульптури величних левів.

Першим власником відповідного маєтку був Олександр Юзефович, який видавав та редагував відому газету «Південний край». Після революції в будівлі розташовувалася організація «Суспільство старих більшовиків».

По завершенні Другої світової війни влада вирішила влаштувати в цій архітектурній пам'ятці Палац піонерів, що знаходився у ній до 1962 року.

Сумська 61

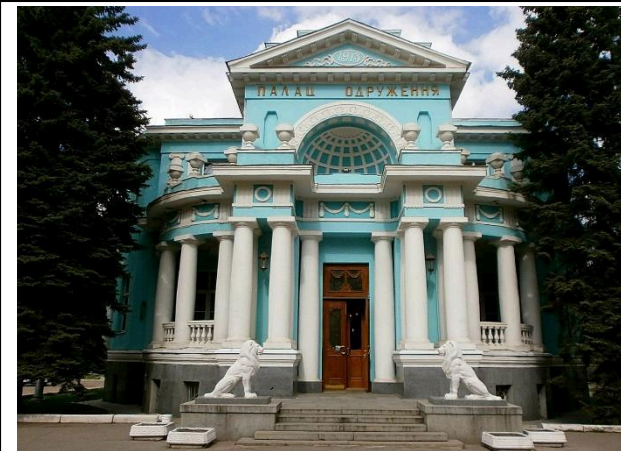
<https://kharkiv-day.com/sumska-street/>

До початку 1960-х палацова споруда була огорожена кам'яним масивним парканом та мала високі ворота, декоровані мармуровими скульптурними зображеннями левів. Пізніше, коли огорожу демонтували, ці статуї були втрачені.

Будинок видавця, більшовиків, піонерів та закоханих. У 1963 році тут був відкритий Палац Одруження – центральний у місті. Фасад його реконструювався декілька разів.

Це далеко не повний перелік цінних старовинних будівель центральної вулиці Харкова Сумської – насправді вона включає набагато більше пам'яток з віковою історією, вартіх уваги містян та мандрівників.

"Сто двадцять років історії одного будинку"

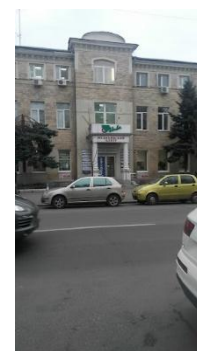
22 березня 2017 року у Харківській науковій медичній бібліотеці, Клубі історії харківської медицини при ХНМБ відбулася презентація книги «Сто двадцять років історії **Будинку 90 на Сумській** вулиці Харкова».

Будинок №90 був сімейним осередком харківського **фотомайстра Василя Досекіна**, тут гостювали знамениті поети та художники. Історія Будинку Досекіна тісно пов'язана з **медициною**, майже протягом ста років у Будинку розташовувалися медичні установи найрізноманітнішого профілю. У Будинку Досекіна розміщувалася ЛОР-клініка, ортопедична клініка, дитяча лікарня, зараз тут успішно працює приватна медична компанія «Еввіва». Слухачі з цікавістю ознайомились із розвитком охорони здоров'я, організацією роботи лікувальних закладів міста кінця XIX – початку XXI ст.

У книзі докладно описані біографії власників і спадкоємців Будинку 90, а також знаменитих вчених-медиків: клініциста Петра Шатилова, отоларинголога Степана Сурукчі, отоларинголога Соломона Компанейца, ортопеда, Самуїла Трегубова та інших, чий долі були тісно, чий долі були тісно.

Сумська 90

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.1870959533163721&type=3>

Парки-відпочинку

У 1893-1895 роках на північному краю Сумської (при виїзді на Білгородське шосе) розпочалася закладка міського парку (сьогодні це Центральний парк (парк Горького до 2022р.)). Його відкрили у **1907** році.

Сад Шевченка, колишній Університетський – найстаріший парк нашого міста. Назвою завдячує відкриттю **1935 р.** пам'ятника великому Кобзарю (скульптор М.Г.Манізер, архітектор І.Г.Лангбард).
На території саду знаходиться Зоологічний парк, створений у **1895** році.

Харківський Лісопарк – природна перлина міста. На території знаходяться зони відпочинку, природоохоронні об'єкти та дивовижні місця. Разом із тим, Лісопарк має свої таємниці.
Меморіальний комплекс Слави. Був споруджений у 1977 році та увіковічнює пам'ять загиблих у Другій світовій війні солдатів. Меморіал спорудили у Лісопарку, адже тут були страчені німецькими солдатами військовополонені.

<https://harkiv.novyny.live/tainy-kharkovskogo-lesoparka-chto-skryvaet-lesnoi-massiv-26868.html>

Театральна мелодія Харкова

На Сумській 9, за проектом архітектора А.А.Тона збудували кам'яну будівлю драматичного театру (нині **Український драматичний театр ім.Т.Г.Шевченка**), збудованого ще в **1842** році. Нині він відомий як Харківський державний академічний український драматичний театр імені Т.Г. Шевченка і вважається одним із найстаріших театральних споруд в Україні. Його побудував власним коштом антрепренер, драматичний актор, оперний

Сумська, 9
https://streets-kharkiv.info/teatr-shevchenko-posle-rekonstruktsii#google_vignette
https://www.pslava.info/XarkivM_Sumsk aVul_OpernyiTeatr25,145982.html

співак **Людвіг Юрійович Млотковський**. Театр знаходився у власності сім'ї Млотковських понад п'ятдесят років, аж до кінця XIX століття.

Перший кам'яний театр, який дійшов (у перебудованій милі) до наших днів – Український драматичний театр імені Т.Г. Шевченка на вулиці Сумській, 9

1839 року харківська Міська Дума погодилася відвести для будівництва театру ділянку землі. Гроші на будівництво були надані багатим харківським купцем (40 тис. руб.). Проект театру стилі російського класицизму виконав професор Університету перший міський архітектор Харкова А.А.Тон. Чотириярусна зала вміщала 800 глядачів, які скаржилися на неважливу акустику, тісноту, низькі стелі, вузькі сходи та відсутність фойє. Оздоблення приміщень було дуже скромним. Акторам не подобалися тісні, незручні гримерні. Але театр висвітлювався стеариновими свічками та опалювався.

У 40-ті роки XIX століття харківський театр вважався одним з кращих провінційних театрів Російської імперії, але він не приносив багатства і **в 1844 році був зданий в оренду після чого, переходячи з рук в руки, поступово занепав**. Меблі занепали, декорації поблякли і скубнули.

У перші роки існування будівлі її частина, точніше, ліве крило першого поверху, використовувалася під крамницю кондвиробів. Називався цей магазин солодошів «**Жорж Борман**».

Підйом Харківського драматичного театру припав на **1867-1881** роки, а його капітальна реконструкція відбулася 1893 року. Зовнішній та внутрішній вигляд театру перетворився на невпізнанність. Багате ліпне оздоблення у стилі ренесансу та яскраве газове освітлення справляли сильне враження на публіку.

1919 року театр отримав офіційний статус **Першого Радянського Драматичного театру**. У цей час поряд із російськими п'єсами у міському театрі йшли п'єси українських авторів, а також проводилися гастролі Київського театру імені І. Франка.

Відвідувачі закладу тут мали можливість оцінити талант Павла Молчанова, Михайла Щепкіна, Сари Бернар, Марії Єрмолової та багатьох інших знаменитостей.

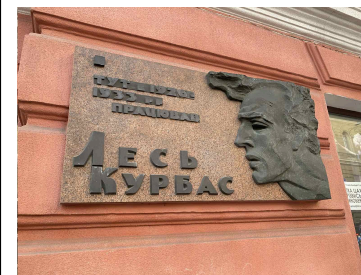
1928 року приміщення театру були реконструйовані в стилі конструктивізм. Значних змін його фасад зазнав 1961 року. Тоді до нього з боку вулиці Римарської був прибудований адміністративний корпус, а сцену та зал глядачів реконструювали.

За різні часи існування Харківський театр імені Шевченка колір свого фасаду нерідко змінював. Його неодноразово перефарбовували, надаючи стінам то жовтого, то блакитного, то рожевого забарвлення.

Під час гастролей у місті **польської трупи**, очолюваної режисером Анджеем Щитко, споруда театру була рожевою, через що цей постановник дав їй пікантну назву «**Харківський Мулен-Руж**».

1926 року будівлю передали переведеному до Харкова з Києва українському драматичному **театру “Березіль”**. Будівлю театру знову капітально перебудували. Ліпне оздоблення приміщень прибрали, замінивши її гладкими поверхнями, офактуреними і фарбованими в м'які теплі тони, що освітлюються розсіяним світлом. Сцену вдосконалили, над залом для глядачів надбудували зал декорацій, але фасад зберегли в колишньому вигляді. "Березіль" був створений **режисером-новатором Лесем Курбасом у 1922 році**. Театральна естетика Л.Курбаса заперечувала прийоми українського побутового театру, протиставляла їм метафоричність, гостроту та філософську спрямованість вистав. Це була особлива карнавальна умовність, що поєднувала елементи балагану, лубка, гротеску з високою психологічною достовірністю акторського виконання. Вистави Курбаса вирізнялися яскравістю, барвистістю, винахідливістю художнього оформлення.

1935 року театр став називатися "**Харківським українським драматичним театром імені Т.Г. Шевченка**"; 1989 року на фасаді будівлі встановили меморіальну дошку на згадку про Лесю Курбаса; "Малій сцені" театру надали ім'я "Березіль". У повоєнні роки будівля театру зазнала подальших перебудов, у

<https://kharkov-trend.in.ua/uk/eternal-2399-istoriya-teatru-berezil-u-harkovi>

ході яких на зміну старій, застарілому було зведено новий корпус артистичних приміщень з боку Римарської вулиці, надбудовано і переобладнано сцену, облаштовано новий гардероб, реконструйовано зал для глядачів, над яким прибрали надбудову декораційної зали. Фасад будівлі при цьому в основному збережений у тому вигляді, який був відданий йому наприкінці XIX століття. Будинок, у якому працював театр “Березіль” під керівництвом Леся Курбаса (вул. Сумська, 9) – пам’ятка історії (кінець XIX – початок XX століття) [Постанова Кабінету міністрів України № 1761 від 27.12.2001 р. “Про занесення пам’яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам’яток України”]. Будинок, у якому працював театр “Березіль” під керівництвом Леся Курбаса (Харківській академічний український драматичний театр) (вул. Сумська, 9) – пам’ятка історії (кінець XIX – початок XX століття) [Постанова Кабінету міністрів України № 928 від 3.09.2009 р. “Про занесення об’єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам’яток України”].

Київський символ Харкова. Новий оперний театр із залом на 1600 місць і малим залом на 400 місць спорудили через дорогу від скверу тільки в **1991** році.

Театр почали будувати у **1970**-роках. Проект будівлі спочатку планували для столиці, але після того, як кияни відмовилися від монументальної споруди, театр вирішили звести в Харкові. Мовляв, йому все одно втрачати нема чого. Завершити будівництво хотіли за "п'ятирічку", але через брак фінансування зведення тривало майже 20 років.

Сам проект декілька разів змінювали - наприклад, сцену спочатку планували зробити настільки великою, щоб можна було проводити на ній військові демонстрації. Остаточно будівлю завершили аж на початку **1990**-х років.

У 1970-1990 рр. за проектом київських архітекторів (керівник авторського колективу СМ.Миргородський) на Сумській було збудовано будинок **Харківського академічного театру опери та балету імені М.В.Лисенка**. Якщо мова зайшла про театри на Сумській, не можна залишити без уваги ХНАТОБ імені Миколи Лисенка – перший український стаціонарний театр. Його будівля відома не лише тим, що вона є одним із офіційних символів Харкова, а ще й як найвідоміший «довгобуд» міста. Будівництво будівлі театру у стилі «радянського модернізму» було розпочато у 1971 році. На його зведення планувалося витратити 5 років. Проте «не так сталося, як гадалося». Замість п'яти знадобилося майже 20 років.

Перша вистава на нових підмостках була показана тільки в 1989 році, і то на малій сцені. А урочисте відкриття великої зали відбулося лише через два роки. Та й із вартістю будівництва «прорахувалися». Фактично витрачена сума вчетверо перевищила кошторисну.

Повна та офіційна назва даного закладу мистецтва – **Харківський Національний Академічний театр опери та балету**.

Його могутню споруду, будівництво якої затяглося практично на два десятиліття й тривало в 1970-1990-і роки, можна побачити на Сумській, 25/27. Звели цього велетня на місці ротонди з балюстрадою, молочного технікуму та підземного пункту управління штабу ЦО – дані споруди були знесені. Проект ХНАТОБ, відповідний постмодерністському стилю, створила група київських архітекторів.

Дизайн будівлі театру привертає увагу контрастом масивної навислої плити верхніх поверхів та складною пластикою приміщень поверхів нижніх, зокрема фойє та вестибюлів.

Для облицювання фасаду використаний арктикський туф – закупили цю вулканічну породу у Вірменії. Опорами конструкції є шість стовпів габаритами 3 x 6 метрів, а перекриттями – металеві балки вагою 100 тонн.

В інтер'єрі споруди розташовується дві зали для глядачів – велика зала розрахована на 1,5 тисячі посадкових місць, а менша дозволяє розміститися 400 глядачам.

Сумській, 25/27

2007 року майданчик перед оперним театром міста Харків реконструювали, влаштувавши на ньому «Площу фонтанів».

Навпроти “Дзеркального струменя” розташований Театр опери та балету. У мешканців Харкова розходяться думки щодо естетичності та зовнішнього вигляду цієї будівлі. Багато хто знаходить споруду ексцентричною, але більшість вважають ідеально геометричною та незвичайною будовою. Біля Оперного театру часто збираються творчі особи, молодь, сім’ї з дітьми, щоби весело провести час, сфотографуватися. Тут відбуваються масові заходи та звичайно ж театральні вистави. Це місце культове для любителів театру та балету.

Цікавою є і історія цієї будівлі у стилі радянський модернізм. Відомо, що споруду мали побудувати у Києві, але з якихось причин проект не сподобався та був відхилений. Так у **1971 р.** почалося будівництво Оперного театру, одного з чудових пам’яток міста. Будівлю, яку планували звести за п’ять років, будували вчетверо довше. У **1989 р.** на малій сцені було показано першу виставу, а ще через два роки було відкрито велику залу. Сьогодні ХНАТОБ – офіційний символ нашого міста.

Вулиця Мистецтв та Натхнення

Але не театрами єдиними. Раніше на Сумській збиралися ще й місцеві рокери. Так, у 1980-90-х роках на вулиці Сумській 50, розташовувалося кафе під народною назвою "Сквозняк". Невеличкий "ганделик" ховався між дерев маленького скверу, який з'єднував вулиці Мироносицьку та Сумську. І мав, як то кажуть, "всесоюзний" статус. Тут грали "заборонену" музику, обмінювалися книжками та музичними інструментами, пили каву по-східному. Приїздили сюди й гастролери з інших міст.

Історія "вільного кафе" закінчилася разом з пожежею. Вогонь майже повністю знищив приміщення закладу, а публіка розійшлася по інших "точках", а на місці колись відомого, культового закладу з'явився дорогий готель.

Сумській 50

<https://kh.depo.ua/ukr/kh/vulicya-teatrali-v-bilshovikiv-ta-rokeriv-malovidoma-istoriya-golovnoyi-arteriyi-harkova-20171013657335#:~:text=%D0%A2%D0%B0%D0%BA%2C%20%D1%83%201980%2D90%2D,%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D1%83%D1%82%D1%8C%2C%20%22%D0%B2%D1%81%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%B9%22%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81.>

Газета «Южный край» видавалася російською у Харкові з 1 грудня 1880 року по 3 грудня 1919 року. За первісним задумом її видавця А. А. Йозефовича, газета мала називатися «Україна», продовжуючи традиції слобідських видань XIX століття «Український вісник», «Український журнал», «Український альманах». Але ця назва не була схвалена цензурою і А. А. Йозефович зупинився на назві "Южный край". Редакторами газети були - А. А. Йозефович, професор А. Н. Стоянов, І. А. Воронецький, з 1910 - А. Н. Краснов та інші. У 1894-1897 рр.. газета виходила з додатком «Спутник Южного края», 1899—1917 рр. окремі номери виходили з «Ілюстрованим додатком». У 1912-1917 рр.. газета почала виходити **двічі на день — ранковим та вечірнім випусками**. На початку XX сторіччя газета не піддавалася попередньої цензури, щодня виходила на 6-8 сторінках, а в неділю - на 12 сторінках, до половини та більше її обсягу займала реклама та оголошення. **«Южный край» є одним із найцінніших джерел для вивчення історії культури та соціально-економічного розвитку Харкова та Слобожанщини.**

<http://back2news.univer.kharkov.ua/>

Старовинний будинок по Сумській, 13 багато років поспіль вважався **«місцем революційної слави»**. Ще б пак! Адже саме там народилася українська державність в її пародійному, радянському варіанті. Меморіальну дошку, що свідчила про цю нетривіальну подію, знесло не так давно хвилею декомунізації. Та разом з нею зeszла не лише пам'ять про «перший робітничо-селянський уряд» України, а й про... рейдерське захоплення ласого шматка нерухомості. Будинок мав законного господаря — **пайове товариство «Южный край»**. В ньому розміщувалася редакція газети і найкраща з харківських друкарень. Та **18 грудня 1917 року** їх звідтіля нахабно виперли червоногвардійці Олександра Беленковича. За наказом товаришки Бош, народного секретаря внутрішніх справ тільки-но сформованого українського радянського уряду.

Сумський, 13
<https://mediaport.ua/hodinnya-po-mukah-yuzhnyy-kray-v-chasi-krivavoyi-kolotneci/>

Звісно ж, друкарі застрайкували. Висловили свій рішучий протест харківські більшовики, але... Вже 19 грудня 1917 року на Сумській, 13 вийшло перше число «Вестника Украинской Народной Республики» — без перебільшення, унікального видання. Бо ж краденими були не лише папір та друкарня, а й... назва: на той час вже існувала одна Українська Народна Республіка — з керівництвом у Києві. Назву змавпували свідомо — аби заплутати українців. За багато років потому, коли настав час увічнювати захоплення Сумської, 13, так само свідомо більшовики збрехали. На меморіальній дошці, присвяченій «робітничо-селянському урядові», вибили назву держави, якої у грудні 1917-го просто не існувало — УСРР.

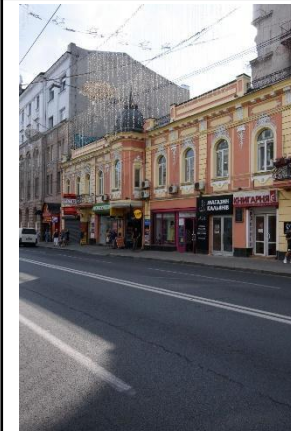
Звільнив той уряд чужий будинок наприкінці січня 1918 року. Після того, як війська кривавого Муравйова «звільнили» для нього Київ. Та повернутися на Сумську, 13 законні господарі не змогли. В будинку «Южного края» була редакція «Донецкого пролетария» — друкованого органу обласного комітету Донецького та Криворізького басейнів і Харківського комітету РСДРП.

Але розкішні канапи, що залишилися ще від першого власника — Олександра Іозефовича, були недовго. 8 квітня до міста увійшли війська кайзера Вільгельма, а наступного дня — частини УНР. Не тієї, нашвидкуруч склепаної у Харкові — справжньої. Пропагандистський рупор Донецько-Криворізької республіки мусив поступитися місцем справжньому хазяїну Сумської, 13 — «Южному краю».

Свободою слова відновлена газета насолоджувалася недовго. Гетьманський переворот призвів до введення попередньої цензури, про що 8 травня 1918 року офіційно оголосив губерніальний комендант Харківщини отаман Мироненко-Васютинський. А ще за тиждень відбулася «доленосна» зустріч представників харківської преси з генералом Залесським, новопризначеним губерніальним старостою.

Як розповідав пізніше Микола Гюнтер, завідуючий місцевим відділом «Южного края», журналістам навіть не запропонували сісти. Стоячи навитяжку, вони змушені були вислуховувати генеральські настанови про те, що і як треба писати.

1919р. «Южный край» знову закрили!

На Сумській, 13 оселилося поважне урядове видання — «Известия Временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украины и Харьковского Совета Рабочих Депутатов». Та скоро повторилася історія з року 1918-го: в обозі Червоної Армії те «правительство» подалося до Києва. Але назва газети, що займала колишнє приміщення «Южного края» коротшою від того не стала: «Известия Харьковского Совета и Губернского Исполнительного Комитета Советов Рабочих, Крестьянских и Красноармейских Депутатов».

Сумними були ті «Известия»: «По постановлению Харьковской Губернской Чрезвычайной Комиссии по борьбе с контрреволюцией расстреляны следующие лица...». А коли й траплялися в газеті оптимістичні заяви, то вкрай безвідповідальні: ось-ось, мовляв, генерал Денікін зламає собі шию під Харковом!

Не злавав. 24-25 червня 1919 року Добровольча армія вигнала червоних з міста, і «Южный край», мов Фенікс з попелу, відродився знову! Та вже за чотири дні після вступу білих до Харкова примудрився відзначитися: надрукував протест Ради обласних кооперативних з'їздів проти «начавшихся бессудных эксцессов и расстрелов». І відразу отримав попередження від нової влади.

Разом з денікінцями до Харкова повернувся власник газети. І це був не Олександр Іозефович, як багато хто вважає. Засновник «Южного Края» ще влітку 1917-го зрозумів, до чого воно ведеться, і завбачливо продав контрольний пакет паїв товариства присяжному повіреному Євгену Москову, комісару харківської міліції.

Часи тоді були надзвичайно демократичні, і новий господар пообіцяв співробітникам поважати вироблений ними Статут. Згідно з ним, звільнення працівників не могли відбуватися без згоди трудового колективу. Він же обирав редактора, а рада пайового товариства лише затверджувала його на посаді.

12 грудня 1919 року до міста увійшла червона Латиська дивізія. В той же день дивом нестрілений губревком вийшов із підпілля і на Сумській, 13 провів своє перше відкрите збіговисько. Пунктом четвертим протоколу засідання йшло «Реквизировать типографию «Южного края». І вже 14 грудня в ній

надрукували перше число «Известий Харьковского Военно-Революционного Комитета».

Перші навчальні заклади на Сумській

Першим навчальним закладом, що був відкритий на вулиці Сумській, став Інститут шляхетних дівчат. Це сталося **1839** року.

Перший навчальний заклад для дівчат у Харкові відкрили у той день, коли Наполеон захопив Москву. В інституті готували освічених дружин і гувернанток.

"Інститут для освіти найбідніших шляхетних дівиць", який відкрили у Харкові восени **1812** року, дав старт усій жіночій освіті в Україні. У Києві подібний заклад почав працювати на чверть століття пізніше. Цікаво й те, що харківський Інститут шляхетних дівчат заснували не за вказівкою згори, а за **ініціативою слобожанських дворян та на кошти місцевих поміщиків.**

Початок **правління Олександра I** - це час ліберальних реформ, зокрема й у освіті. У **1804** році в Харкові відкрився **університет**, діяли Філотехнічне та **Благодійне товариства**. Останнім фактично керував **Григорій Квітка**, у майбутньому - відомий письменник. Тоді меценати зібрали гроші і вирішили спрямувати їх на **освіту для незаможних дворян.**

"Сьогодні "бідні дворяни" звучить як оксюморон, як щось, чого просто не може бути. І все ж було чимало незаможних дворян, які не мали кріпаків і, щоб вижити, самотійно обробляли землю. І в них підростали неосвічені діти. Для **хлопчиків уже існував університет**, де можна було отримати стипендію... Але ось **жіночої освіти не було взагалі.** На той час у родинах заможних дворян гувернантками працювали француженки, часто - низького походження й абсолютно безграмотні. Наймали їх з однієї причини - знання французької мови. І, природньо, якість домашньої освіти, особливо в провінції, була дуже низькою", - пояснює професор Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Олександр Борзенко.

Григорій Квітка вважав (і це він записав у першому статуті Інституту шляхетних дівчат), що жінка має великий вплив на моральний клімат у

Сумській 33

<https://kh.depo.ua/ukr/kh/vulicya-teatrali-v-bilshovikiv-ta-rokeriv-malovidoma-istoriya-golovnoyi-arteriyi-harkova-20171013657335>

суспільстві. І тому дуже важливо виховувати дівчат, щоб удосконалювати суспільні звичаї. Окрім того, ученицям із незаможних дворянських сімей давали шанс заробити на шматок хліба - їх готували як домашніх викладачів. А ще у освічених випускниць з'являвся шанс вигідно вийти заміж. Ось так і виникла ідея заснувати "Інститут для освіти найбідніших шляхетних дівчат".

Квітка знайшов дружину в інституті

Гроші на інститут здавали, хто скільки може. Однак коли з'ясувалося, що коштів не вистачає, Григорій Квітка пожертвував навчальному закладу більшу частину своїх статків.

Інститут відкрили 10 вересня (за старим стилем - прим. авт.) **1812 року**, у день, коли війська Наполеона захопили Москву.

Від кожного повіту у ньому навчалось по дві панянки, усього - 20 дівчат. Заклад працював як пансіон, де вихованки отримували знання й одночасно жили. І коштів на утримання інституту катастрофічно не вистачало. Іноді замість грошей приносили хліб, борошно, полотно. "Спершу на десять дівчат усіх класів був гімназійний учитель, без платні. Невдовзі почали надходити прохання від бідних дворян про прийом їхніх дітей. Заклад розрісся і переїхав до будинку Палати державних маєтностей, із куполом та вивіскою

"Харківський інститут шляхетних дівчат Товариства Доброчинності", - пише історик Григорій Данилевський.

Згодом в інституті вирішили питання з викладачами - вихованок почали навчати фахівці з університету. Репутація закладу стала настільки хорошою, що імператриця Марія Федорівна, мати Олександра І, надіслала до Харківського інституту одну з опікуваних нею сиріт із Одеси. Після цього Григорій Квітка почав ще більш активно домагатися, щоб інститут прийняли на державне утримання.

У **1818 році** інститут таки **перейшов під патронат монаршої особи**. Через це два останні слова на вивісці закладу - "Товариства Доброчинності" - замалювали. А на зібрані для інституту 20 000 рублів придбали будинок на Катеринославській вулиці (пізніше ІШД переїхав у будинок на Сумській, 33).

А ще імператриця надіслала з Петербурга до Харкова класних дам. Однією з прибулих була спокійна і блискуче освічена **Анна Вульф**, із якою незабаром одружився **Григорій Квітка**.

"І все ж за час, поки інститут діяв за рахунок благодійності, встигли випустити перших вихованок", - зазначив Борзенко.

До речі, за зразком харківського ІШД відкрили подібний у Полтаві. Членом правління Харківського інституту був Григорій Квітка. А в Полтавському - Петро Гулак-Артемовський, який одружився із випускницею харківського ІШД. Окрім того, статут Харківського інституту, і цим він відрізнявся від петербурзького, допускав прийом дівчат із купецьких родин. Це дозволяло залучити додаткові кошти. Єдина умова, якої непохитно дотримувались майже до початку Першої світової війни, полягала в тому, що учениці мали бути християнками. Адже серед вступних іспитів був Закон Божий, і кожна вихованка мала знати молитви.

У пансіоні протягом шести років дівчата вивчали математику, фізику, географію, музику і танці, шліфували хороші манери і вдосконалювали тонкощі домогосподарства. Один день на тиждень вихованки говорили тільки французькою, другий - виключно німецькою мовою. Не дивно, що знання іноземних мов у дівчат було на досить високому рівні.

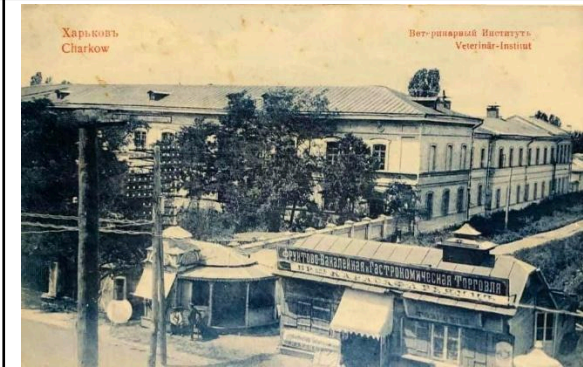
Харківський інститут шляхетних дівчат пережив 72 випуски і **припинив існувати у 1919 році**. Близько 160 вихованок із викладачами та персоналом у 1920 році емігрували з Харкова до **Сербії**, до міста Нові-Бечей. Там у трьох корпусах колишньої мадярської школи заклад пропрацював до **1932 року**, його закінчило близько 400 дівчат.

Другим за часом виникнення вузом міста став **Ветеринарний інститут**. Ще у **1805 році** на медичному відділенні Університету організували кафедру ветеринарії, пізніше перетворену на кафедру епізоотії та ветеринарної допомоги. 1835 року при кафедрі відкрили практичну ветеринарну школу. У **1850 році** в Петербурзі було затверджено статут і штат Ветеринарного училища, який вважався самостійним вищим навчальним закладом. Готувала

Сумська 37
<https://www.info-library.com.ua/books-text-10324.html>

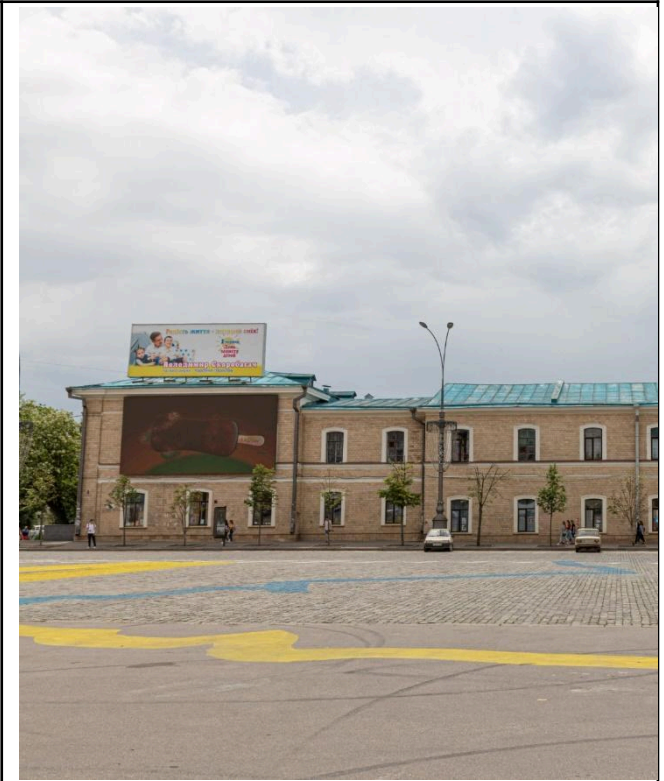
вона ветеринарних лікарів та ветеринарних помічників (3-річний курс навчання). Ті, хто вступав на перший розряд, мали мати середню освіту, здобуту в гімназії або духовній семінарії. На другий розряд приймали учнів, які мали початкову освіту. Крім того, в училищі допускалися кавалерійські офіцери, які після закінчення йшли в ремонтери та керуючі кінними заводами, а також унтерофіцери та грамотні нижчі військові чини – для практичного вивчення підковування коней.

1854 року для училища звели на Сумській вулиці великий навчальний корпус у скупих формах пізнього класицизму. У дворі збудували низку флігелів для клінік тварин, службових та господарських приміщень. 1873 року училище перейменували в інститут. Його практична діяльність мала велике значення. При інституті було відкрито бактеріологічну лабораторію. Викладачі та студенти вели успішну боротьбу з чумою, сибіркою та іншими хворобами. Після **1917** року інститут продовжував працювати в колишніх будинках до 1960 року, коли його об'єднали із Зоотехнічним інститутом, що знаходиться під Харковом, у Малій Данилівці. Будівлю на Сумській вулиці, 37, 1961 року реконструювали і з **1962** року в ньому розмістився центральний Палац піонерів, тепер – **Обласний Палац дитячої та юнацької творчості**.

Ветеринарний інститут, листівка початку XX століття

<https://www.newsroom.kh.ua/ua/city/harkivska-starovina-yak-zabudovuvali-vulicy-u-sumsku>

У 1854 році було зведено корпус ветеринарного училища, що набув статусу інституту в 1873 (зараз у цьому будинку розташований Палац дитячої та юнацької творчості). Будівля виконана у стилі пізнього класицизму. Будинок Харківського обласного **Палацу дитячої та юнацької творчості** на вул. **Сумській, 37** – один із найстаріших на вулиці. Спочатку його побудували для Ветеринарного училища. Ветеринарне училище вело свою історію з 1805 р., коли в Харківському університеті заснували кафедру ветеринарії. Ветеринарне училище вело свою історію з 1805 р., коли в Харківському університеті заснували кафедру ветеринарії. У 1839 р. при університеті з'явилася практична ветеринарна школа, яка у 1848 р. була перетворена на училище.

Сумській, 37

<https://moniacs.kh.ua/uk/palats-dityachoy-i-ta-yunatskoyi-tvorchosti/>

У 1851-1855 рр. для училища було збудовано окрему будівлю у стилі пізнього класицизму за проектом архітектора М. Львова.

У 1873 р. училище було перетворено на інститут. Будинок був навчальним корпусом інституту до 1960 р. У будівлі працював Нобелівський лауреат І. Мечников.

У 1961 р. було проведено реконструкцію будівлі за проектом Б. Клейна для Палацу піонерів, де він почав працювати з 1962 р. Будівля була фанерована плиткою-кабанчиком і прикрашена барельєфами з дітьми.

Спочатку (з 1935 по 1941 рр.) Палац піонерів розташовувався в будинку Дворянських зборів, який був зруйнований в роки Другої Світової війни.

У 1945 р. Палац відновив діяльність у колишній садибі Юзефовича (Палац одружень).

Наразі у Палаці функціонують 8 відділів за 10 напрямками позашкільної освіти:

- Еколого-натуралістичний відділ
- Відділ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
- Організаційно-масовий відділ
- Науково-технічний відділ
- Відділ туризму, краєзнавства та спорту
- Художньо-естетичний відділ
- Відділ народної хореографії
- Відділ сучасної хореографії

Будівля постраждала від ракетного удару по Обласній раді 1 березня 2022 р.

У 1866 р. прийняло перших учнів повітове училище, а через три роки – у 1869 – почала працювати школа малювання під керівництвом М. Д.

Раєвської-Іванової, художниці і педагога.

1882 року була організована жіноча гімназія Драшковської.

Малá Півдénна залі́зниця (МП, Мала Південна) — дитячо-юнацький підрозділ Південної залізниці України, вузькоколійна залізниця, розташована у Харкові. Мета роботи підрозділу — виховання молодих залізничників, навчання їх теорії та практики функціонування залізничного господарства, а

<https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-i-storiya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>

Сумська 81

<https://kharkov-future.com.ua/uk/80-roki-v-harkivskij-malij-zaliznyczy>

також їх подальша профорієнтація. Також Мала Південна займається перевезенням пасажирів — дітей та дорослих.

У **1936** році лабораторія залізничного моделізму при Харківському Палаці піонерів почала розробляти проєкт дитячої залізниці у Харкові.

Було запропоновано кілька варіантів, але врешті був затверджений зовсім інший варіант, який передбачав будівництво дитячої залізниці на північній околиці міста у лісопарковій зоні.

Дорога була побудована у 1940 році, і відкрита 8 листопада того ж року за ініціативи комсомольців Південної залізниці та Харківського інституту інженерів залізничного транспорту. Будівля вокзалу головної станції Парк була побудована за проєктом архітектора Євгена Лимаря. Було побудовано також паровозне депо, мости та інші технічні споруди. Довжина залізниці склала всього 1500 м. Експлуатувався паровоз «ЮП» та кілька пасажирських вагонів. Проте, залізниця пропрацювала лише кілька місяців, оскільки війна дійшла до Харкова.

Рішення про початок відбудови дитячої залізниці було прийнято у липні **1945** року, причому було вирішити подовжити експлуатаційну довжину на 2 кілометри.

У **1957** році дитяча залізниця отримала у подарунок від Харківського заводу транспортного машинобудування імені Малишева новенький тепловоз ТУ2-125, придбаний заводом в Калюзі, який отримав найменування ТЕУ3-001. Навесні **2023** року було розпочато будівництво нового залізничного переїзду біля шляхопроводу для з'єднання житлового комплексу та Харківського шосе.

8 січня **2024** року внаслідок російської атаки була пошкоджена будівля Малої Південної залізниці [2].

19 травня **2024** року російські окупанти атакували дитячу залізницю, внаслідок чого пошкодження зазнали рухомий склад та будівл

Підлітки на дитячій залізниці. СРСР, Харків, 1959 рік.

Харківський Лісопарк – природна перлина міста. На території знаходяться зони відпочинку, природоохоронні об'єкти та дивовижні місця. Разом із тим, Лісопарк має свої таємниці.

Меморіальний комплекс Слави. Був споруджений у 1977 році та увіковічнює пам'ять загиблих у Другій світовій війні солдатів. Меморіал спорудили у Лісопарку, адже тут були страчені німецькими солдатами військовополонені.

<https://harkiv.novyny.live/tainy-kharkovskogo-lesoparka-chto-skryvaet-lesnoi-massiv-26868.html>

Використана література

1. ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, Автори-упорядники: Людмила Момот, Ольга Гнезділо, Вікторія Резнікова, Тетяна Іванська, Андрій Кондраг'єв, Лідія Пантелеєва, Людмила Євтушенко, Лариса Юдіна, Тетяна Чернявська, Наталія, Харченко, Олена Голуб, Наталія Деменкова, Любов Даниленко, Юлія Гунько, Наталія Скрипнікова, Микола Старовойт, Харків 2008
2. Багалій, Д. І., *Історія Слобідської України*. Харків «Дельта» 1993 (с.176-230)
3. Дяченко Н.Т. Вулиці і площі Харкова, Харків «ПРАПОР» 1977 (с.123-127)
4. Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харків. Від фортеці до столиці: Нотатки про старе місто.— Харків: Фоліо, 2004. — с. 38, 43.
5. Орленко І.А. Туристу про Харків. Харків «ПРАПОР» 1986 (с.49-74)

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

6. <https://harkiv.novyny.live/istoriia-kharkova-kak-zastraivali-ulitsu-sumskuiu-32691.html>
7. <https://kh.depo.ua/ukr/kh/grigoriy-kvitka-viddav-institutu-shlyahetnih-divchat-sviy-19082015202000>

8. http://4ua.co.ua/moscow/vb3bd68b4c43b89421306d37_0.html
9. <https://harkiv.novyny.live/istoriia-kharkova-kak-zastraivali-ulitsu-sumskuiu-32691.html>
10. HTTP://SCHOOL71.EDU.KH.UA/BBLOTEKA/RIDNIJ_HARKIV/VIDATNI_HARKIVYANI/1
11. <https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>
12. <https://readniy-kraj.blogspot.com/2017/10/25.html>
13. <https://nakypilo.ua/teksty/istoriia/piaty-kharkiv-yuriia-shevelova-ukrainske-misto-bez-piatoi-kolony/>
14. <https://openkurbas.org/pro-lesya-kurbasa>
15. <https://slk.kharkov.ua/vidomii-arhitektori-z-harkova-sho-zabydovyvav-vylicu-symsky-proslavivsia-y-ssha-gh/>
16. <https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>
17. <https://gx.net.ua/9-cherwnya-v-istoriii-harkova-zyavilasya-nova-cerkva-foto-video>
18. <https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczy-sumskoyi-u-harkovi>
19. https://www.pslava.info/XarkivM_SumskaVul_OpernyjTeatr25,145982.html
20. <https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-chomu-v-sadu-im-shevchenka-zminyly-pamyatnyk-na-centralnij-aleji>
21. <https://harkiv.novyny.live/kak-vygliadeli-pervye-kinoteatry-v-kharkove-i-kakie-iz-nikh-sokhranilis-v-2021-om-godu-23792.html>
22. <https://kharkiv-day.com/sumska-street/>
23. <https://nakypilo.ua/teksty/istoriia/budivli-ta-sporudy-kharkova-do-yakyykh-dotychni-nimtsi/>
24. https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/76344_zdanie-harkovskoy-oblastnoy-administracii.htm
25. https://www.pslava.info/XarkivM_SumskaVul_BudSalamandra17,145971.html
26. <https://www.ukrainer.net/kharkiv-resydencii/>
27. <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.1870959533163721&type=3>

28. https://streets-kharkiv.info/teatr-shevchenko-posle-rekonstruktsii#google_vignette
29. <https://kharkov-trend.in.ua/uk/eternal-2399-istoriya-teatru-berezil-u-harkovi>
30. <http://back2news.univer.kharkov.ua/>
31. <https://mediaport.ua/hodinnya-po-mukah-yuzhnyy-kray-v-chasi-krivavoyi-kolotnechi/>
32. <https://kh.depo.ua/ukr/kh/vulicya-teatraliv-bilshovikiv-ta-rokeriv-malovidoma-istoriya-golovnoyi-arteriyi-harkova-20171013657335>
33. <https://www.info-library.com.ua/books-text-10324.html>
34. <https://kharkov-future.com.ua/uk/eternal-istoriya-vulyczi-sumskoyi-u-harkovi>
35. <https://kharkov-future.com.ua/uk/80-rokiv-harkivskij-malij-zaliznyczi>
36. <https://harkiv.novyny.live/tainy-kharkovskogo-lesoparka-chto-skryvaet-lesnoi-massiv-26868.html>